Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Tarih, Arkeoloji ve Etnoloji Fakültesi Arkeoloji, Etnoloji ve Müzecilik Bölümünün 3 sınıf PhD doktora öğrencisi Terekbayeva Zhazira Mahmudovna'nın "Kazak Halkının Geleneksel Taşıt Sistemi (18-20 Yüzyılın Başı)" konulu doktora tezine Yurt Dışı Danışmanı Türkiye Cumhuriyeti Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Halk Bilimi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Öcal Oğuz'un

RAPORU

Zhazira Terekbayeva'nın **"Kazak Halkının Geleneksel Taşıt Sistemi (18-20 Yüzyılın Başı)"** konulu doktora tezinde Kazak Halkının geleneksel taşıtları tarihi, folklorik ve etnografik açıdan ele alınmıştır.

Doktora tezinde doktora öğrencisi Kazak Halkının geleneksel taşıtlarının ortaya çıkış tarihi, tipleri ve yayılış coğrafyası, kullanım biçim ve özelliklerini inceleyerek, diğer Türk Halklarının benzer taşıtlarıyla karşılaştırmış ve aralarındaki benzerlikleri bilimsel yöntemlerle değerlendirmiştir.

Zhazira Terekbayeva Kazakların kullandıkları geleneksel taşıt sistemiyle ilgili kullanılan hayvan türlerini, kullanılış biçim ve amaçlarını, yük ve insanları taşıma özelliklerini araştırmış, ayrıca su taşıtları üzerinde de çalışarak bu alanda da önemli kaynakları toplamış ve tasnif etmiştir. Doktora tezinde öğrencimiz ayrıca Kazak Halkının ulaşım sistemine bütünlüklü olarak dikkatini yöneltmiş, geleneksel taşıtların bozkırlardaki yer ve önemini ortaya koymuştur.

Tezin ilk bölümünde, Kazakistanın çeşitli bölgelerinde yapılan arkeolojik kazı çalışmalar sonucunda bulunan taşıt kalıntılarını maddi kaynaklar olarak kullanmış ve taşıtların ulaşım sistemindeki öneminin ortaya çıkışını belirlemek için bilimsel araştırma yapılmıştır. Bunun yanı sıra eski taşıtların analizini, tarihi açıdan özelliklerini etraflıca inceleyerek, bilimsel olarak sistematik hâle getirilmştir. Kazak Halkının geleneksel taşıtlar tarinin bibliografyasını da ortaya koymuştur. Kazakistan müzelerinin fonlarında yer alan ve halkın elinde bulunan maddi kaynaklarını bilgi olarak kullanmıtır. Taşıma sisteminin genel ve dâhili tipolojisini yapmıştır. Bunlardan ilki, dört tip taşıma hayvanı (at, deve, boğa, eşek) kullanılanlar ve diğer el yapımı taşıtlarıdır (iki ve dört tekerlekli araba türleri, kızak, tekne, kayık, sal, gemi türleri).

Tezin ikinci kısmı, araba tiplerini tanımlamakta ve sistemleştirmekte, ayrıca hizmet özelliklerine önem vermektedir. Ayrıca bölgeye göre adlandırılmasına, mevsimsel kullanımına ve özelliklerine önem vererek tasnif etmektedir. Develerin ağır taşıtlardaki kullanışını, onların özel beslenmesini, deve taşıt sisteminin nesilden nesile öğretilmesini incelemiştir. Yılkı veya atların biniş aracı olarak yetiştirilmesi, insan hayatında atların önemini ortaya koymuştur.

Kazak Halkının taşıtlarını diğer Türk halklarının taşıtlarıyla karşılaştırmıştır, onların kendi aralarındaki benzerliklerini ve ayrımcılığını karşılaştırmalı araştırmıştır. Küymelerin tiplerine, süslenmesine, hizmetine, kullanış şekillerine önem vermiştir ve maddi kaynaklar üzerinde çalışmalar yaparak bu tür araçlarının Kazak Halkının hayatındaki önemini incelemiştir.

Taşıt olarak kızakların hayvancılıktaki kullanış şekillerinin önemini ilmi açıdan araştırmıştır. Su taşıtlarının önemini, kullanış amacını ve özelliklerini ortaya koymuştur. Dünya anlayışındaki ve efsanevi anlamdaki çeşitli taşıt türlerini ele almıştır. Kazak Halkının taşıt sistemindeki atasözleri, folklorik bilgileri, adet-örfle ilgili söyleyişleri incelemiştir. Etnografik ve folklorik adlandırmalara önem vermiş, bunları bir araya getirerek eski dönem anlayışlarını ve anlayışları ile adlandırmaları sistematik bir şekilde ortaya koymuştur. Yeni araştırma yöntemleri kullanarak, geleneksel taşıt sisteminin önemini resim ve fotoğraflarla göstermiştir. Ayrıca bunlarla ilgili gerekli açıklamaları yapmış ve bu yeni bilgiler ortaya koymuştur.

Zhazira Mahmudov'na Terekbayeva'nın **"Kazak Halkının Geleneksel Taşıt Sistemi (18-20 Yüzyılın Başı)"**adlı doktora çalışması, Savunma Komisyonunun taleplerine uygun bir şekilde hazırlanmıştır. Bu nedenle Yurt Dışı Danışmanı olarak doktora öğrencimin bu çalışmasının ön savunmasının kabul edilmesini ve bu aşamada başarılı sayılmasını onaylıyorum.

Yurt Dışı Danışmanı
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Halk Bilim Bölüm Başkanı
Prof. Dr. M. Öcal Oğuz
22.01.2019

Түркия мемлекеті
Гази университеті
Әдебиет факультеті
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің Тарих, археология әне этнология факультеті Археология, этнология және музеология кафедрасының 3 курс PhD докторанты Терекбаева Жазира Махмудовнаның «Қазақ халқының дәстүрлі көлік жүйесі (XVIII-XX ғғ. басы)» атты ғылыми докторлық диссертациясының шетелдік ғылыми кеңесшісі Түркия Республикасы Гази университеті Халық Білім Бөлімдерінің басшысы профессор, доктор Ожал Огуздың

ПІКІРІ

Жазира Терекбаеваның «Қазақ халқының дәстүрлі көлік жүйесі (XVIII-XX ғғ. басы)» атты диссертация тақырыбы XVIII ғасырдан XX ғасырдың бас кезіне дейінгі қазақ халқының дәстүрлі көлік жүйесі тарихи-этнографиялық тұрғыда қарастырылған.

Зерттеу жұмысында қазақ халқының көлік қатынас-құралдарының қалыптасу тарихы, олардың түрлері және таралу аймағы, жасалу әдістері, атқаратын қызметіндегі ерекшеліктер, басқа түркі тілдес халықтарының көлік құралдарымен ортақтықтары мен ерекшеліктері ғылыми сарапталған.

Жазира Терекбаеваның қазақтардың қолданған дәстүрлі көлік жүйесі тақырыбында, жегіс малдары, оларды пайладалану, жүк және адам тасуға арналған көліктер арба, күйме, шана түрлері, су көліктерінің барлық түрлерітуралы деректерді жинап, жүйелеу жолға қойылған. Дәстүрлі көліктердің қалыптасу генезисі, типологиясы, көлікті пайдалану, яғни қолданыс аясын, халықтың тұрмыс-тіршілігінде алатын орнын ашу басты назарда ұсталған.

Диссертацияның бірінші тарауында көлік қатынас-құралдарын қатысты заттай деректер қорын құрайтын қазақ жерінде байырғы қоныстар мен оба-қорғандарда жүргізілген археологиялық қазба жұмыстарынан табылған заттарға көліктің генезисін анықтау мақсатында ғылыми зерделеу жасалған, көне көліктер қатысты жазба деректер қоры жинақталып, көне көліктердің зерттелу деңгейіне, тарихнамасына сараптау жасалып, ғылыми жүйеленген. Мұражай қорларында сақталған және халық қолында сақталған немесе халық қолындағы қолданыстағы заттай деректер қоры туралы мәлімет жинақталған. Көлік жүйесінің жалпы және ішкі типологиясы жасап, қазақтардың көлік түрлерін жалпы екі типке бөлген.

Диссертацияның екінші тарауы арбаның түрлерін анықтап, жүйелеп, олардың атқаратын қызметіндегі ерекшеліктерге назар аударған. Сонымен қатар, аймақтық атауларындағы өзгешеліктерге, маусымдық қолданысына сараптама жасалынған. Түйенің күш көлігі ретінде қызметі пайдаланудың қыр-сырларын, күш көлік ретінде оны баптаудың білімдерін, білімдердің ұрпаққа берілуін, сақталуын ғылыми тұрғыда зерделенген. Жылқы малын мініс көлігі ретіндегі қызметін, адам өміріндегі ат-көлік ретіндегі

маңыздылығын айғақталған. Қазақтардың көлік-құралдарының басқа түркі халықтардың дәстүрлі қатынас-құралдарымен ортақтығын, ерекшеліктерін анықталған, салыстырмалы түрде сараптама жасап, күйменің түрлері, сән-салтанаты, қызметі, оны пайдаланудағы өзіндік ерекшелігі зерделеген.

Сүйреткі, шаналардың шаруашылықта қолданыстық мәнін ашып, су көліктерінің маңыздылығы, оларды пайдаланудағы ерекшеліктерді сараптаған. Көліктердің дүниетанымдық кеңістігін, мифтік образдағы бейнелер туралы танымдарды талданған. Қазақ халқының көлік жүйесіне қатысты атасөздерін, фольклорлық мұраларын, әдет-ғұрыптық танымдарын зерделеніп, сарапталған. Этнографиялық сөздерді жинақтау негізінде жергілікті жерде сақталған байырғы ұғымдар мен атаулар жүйесі жасалынған. Жаңа техникалық әдіс-тәсілдерді меңгере отырып, дәстүрлі көлік жүйесінің қолданыстық маңызын айғақтайтын фотоқұжаттар тізбегі мен түсініктемесін жасап, ғылыми айналымға ендірілген.

Ж.М. Терекбаеваның «Қазақ халқының дәстүрлі көлік жүйесі (XVIII-XX ғғ. басы)» атты зерттеу жұмысы диссертациялық кеңес бекіткен талаптарға сай орындалған және алдын ала қорғауға ұсынамын.

Шетелдік ғылыми кеңесшісі
Гази университетінің
Халық Білім Бөлімі басқаны
Профессор, доктор Ожал Огуз

Декан, профессор, Ильхам Дурмуш (мөр)

Я, Каленова Айгерим Амангельдиевна, ИИН № 951006450095, (удостоверение личности № 035190560, выдано МВД РК от 17.06.2013 г. действительно до 16.06.2023 г.), настоящим подтверждаю, что я перевела вышестоящий документ с английского языка на русский язык и что данный перевод является точным переводом данного документа и соответствует содержанию оригинала документа.

Подпись ..... Каленова Айгерим Амангельдиевна .....

KALENOVA AIGERIM * ПЕРЕВОД * TRANSLATIONS * АУДАРМАЛАР * КАЛЕНОВА АЙГЕРИМ

«Двадцать пятое» января две тысячи девятнадцатого года, я, Муталиева Диляра Рашидовна, нотариус города Алматы, действующий на основании государственной лицензии № 0000252, выданной Комитетом по организации правовой помощи и оказанию юридических услуг населению Министерства Юстиции Республики Казахстан от 03.11.2005 года, свидетельствую подлинность подписи, сделанной переводчиком Каленовой Айгерим Амангельдиевной. Личность подписавшей документ установлена, дееспособность и полномочия её проверены.

Зарегистрировано в реестре за № 2531

Оплачено согласно ст.30, п. 2. Закона РК «О Нотариате»

Нотариус

КАЗАКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ * Жекеше нотариус * Муталиева Диляра Рашидовна

КАЗАКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ * Рашидовна